

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van de Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.
J. VERMEULEN & J. BOES.

Onze Vlaamse Folkloristen.(*)

II. — HUGO VAN WILDER (1852-1928).

Onder de eerste medewerkers van Pol de Mont en Alf. de Cock is hun beider vriend, de hoofdonderwijzer van Denderwindeke Hugo van Wilder, een der verdienstelijkste geweest.

In zijn merkwaardige studie : « De Driehoeksverhouding Pol de Mont — August Gittée — Alfons de Cock », ⁽²⁾ blz. 71, schrijft G. Schmook « dat bemiddelaar tot kennismaking (nl. van P. de Mont met Alf. de Cock) was de Backer, te Liedekerke, reeds sedert jaren zanter voor de Mont, wat op waarheid zal berusten; het kan echter ook H. van Wilder, uit Denderwindeke, geweest zijn, die **de Mont's studiegenoot is geweest te Leuven**, door de Mont wel genoemd als stof-verzamelaar. » (Nl. op blz. VIII van het « Voorwoord » van « Wondervertelsels uit Vlaanderen », 2e uitg.)

Ziehier wat de Mont aldaar schrijft in verband met zijn oproep tot de studerende jeugd van Vlaanderen om folkloristische gegevens te verzamelen, verschenen in 1878 in « Het Pennoen » : « Deze oproep was overgedrukt geworden in verscheidene weekbladen, o.a. in « Het Land van Aalst », en zoo had ik het genoeg beleefd, uit de geheele streek, tussen Zenne en Dender, uit Klein-Brabant en verder uit het aloude Land van Riem, een aanzienlijke hoeveelheid « het volk navertelde vertelsels » te ontvangen, die al spoedig aanzienlijk vermeerderd, ja, verdubbeld en meer dan verdubbeld werd door de talrijke sprookjes, welke mijn ouders, voortreffelijke vertellers beiden, en eenige onderwijzers als de reeds genoemde de

(1) Zie Ovl. Zanten, XIV (1939), blz. 178-183, Pieter Van den Broeck (Hamme).

(2) Uitg. der Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde, Reeks IV, n° 14, 125 blz.

Backer (Liedekerke), Hugo van Wilder (Denderwindeke) en niet het minst de Cock zelf mij bezorgden ».

Hugo van Wilder is nooit student aan de Universiteit te Leuven geweest, maar behaalde in 1872 het diploma van onderwijzer aan de Normaalschool te St.-Niklaas en werd datzelfde jaar hulponderwijzer in zijn geboortedorp. P. de Mont kwam pas te Leuven studeren in October 1877. Deze kan ook niet de medeleerling van de vijf jaar oudere H. van Wilder geweest zijn te Ninove, waar hij van 25 April 1870 tot 28 Augustus 1871 het « Pensionnat de Jeunes Gens » van dhr. Grillaert bezocht. Daarbij is Hugo wel leerling aan die school geweest? Zijn dochter Mevrouw Wwe J. Bruyland-van Wilder wist het ons niet te zeggen. Maar wat vast staat, is het feit dat van Wilder, die zich zeer vroeg onledig hield met het aantekenen van volksspreuken, volksgebruiken en volksvertelsels, een der eersten reageerde op de voormelde oproep van de Mont en steeds met hem in betrekking bleef, zoals we verder nog terloops zullen aantonen.

Wat de kennismaking van van Wilder met A. de Cock betreft, die gebeurde in « Studielust », de actieve onderwijzersvereniging van het kanton Ninove, waarvan beiden toegewijde leden waren. Die vereniging vergaderde zeer regelmatig. Het is in dit midden dat Alf. de Cock op 8 October 1887 een « voorstel van den dichter P. de Mont betrekkelijk de folklore », dat later door deze zou worden ontwikkeld⁽³⁾ inleidde, en dat op 5 Februari 1887 reeds van Wilder sprak over de naamvorming van de gemeenten van het kanton Ninove. De Mont kwam inderdaad kort daarop de door de Cock voor de zaak der folklore opgewarmde « Studielusters » vergasten op een puike voordracht.

Het is in die tijd vooral dat Hugo van Wilder veel folkloristisch materiaal aan de Mont moet afgestaan hebben, want in een brief aan Alf. de Cock, dd. 22 Dec. 1887,⁽⁴⁾ stelt de Mont voor de Backer en van Wilder tot briefwisselende leden te benoemen van « Het Taalverbond », het door de vrijzinnige flaminganten zo pas gestichte organisme, gericht tegen de Kon. Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Dat van Wilder ooit deel uitgemaakt heeft van « Het Taalverbond », daar twijfel ik aan. Mevrouw Wwe Bruyland-van Wilder, zijn dochter, herinnert zich niets betreffende dit lidmaatschap, maar wat waar is, is dat van Wilder verschillende overdrukken van de grote Franse folklorist Sébillot toegezonden kreeg, zoals later ook Pol de Mont, August Gittée en Alf. de Cock

(3) Zie « De Vereeniging », onderwijzerstijdschrift uitgegeven te Ledeberg door H. de Smet, n^o van 1 Oct. 1887.

(4) Zie G. Schmoock, op. c., blz. 77.

hem hun werken zullen aanbieden, uit « dankbaarheid voor zijn welwillende medewerking in vele gevallen », zoals P. de Mont schreef op de titelbladzijde van een zijner geschonken boeken.

Toen in 1888 « Volkskunde » opgericht werd door P. de Mont en Aug. Gittée zien we dan ook dat H. van Wilder onder de eerste medewerkers vermeld staat, nl. op de omslag van de 3e aflevering, en in de 1e jg. enige « zanten » laat verschijnen, zoals in n^r 4, blz. 86 : een « Spotrijm op Geraardsbergen »; blz. 91 : « Over St.-Pietersvuren en St.-Pieterskroon te Denderwindeke en Ninove »; blz. 91-92 : « Over de Troteters van Pollare » met de sage van St. Amandus. In jg. 2, blz. 154 verscheen het vertelsel « Hou vast ». Verder staat in dit tijdschrift niets meer op zijn naam vermeld.

Het vertelsel « Hou vast » met lichte varianten werd ook overgenomen door De Potter en Broeckaert in hun « Geschiedenis van Denderwindeke », 1895, blz. 52-53. Daarop volgen 7 sagen : « 't Wit Katje » (blz. 53-54); « Vliegende Muziek » (blz. 54); Betteken Priem » (blz. 54); « De Mastelappels » (blz. 55); « De Giptenessen te Dasselt » (blz. 55-56); « De Stalkaars » (blz. 56); « De laatste Kludde » (blz. 56-57), alle door van Wilder aan de schrijvers meegedeeld, zoals blijkt uit de voetnota blz. 53, die luidt : « Deze en volgende sagen en sprookjes zijn ons bereidwillig meegedeeld door den heer Hugo van Wilder, hoofdonderwijzer te Denderwindeke. Wij danken hem voor deze belangrijke bijdrage tot Vlaanderens Folklore. »

Merken wij terloops aan dat wat door De Potter en Broeckaert meegedeeld wordt op blz. 57-58 over het St.-Pietersfeest en dat overgenomen werd uit « Volkskunde » I, blz. 59-60, van A(lf.) D(e) C(ock) is en betrekking heeft op Dender l e e u w en niet op Denderwindeke. Het raadsel :

« Hoog geboren,

Laag geschoren,

Tussen de steenen mijnen naam verloren. » (Graan)

is wel van van Wilder.

De bovenvermelde sagen werden door A. de Cock overgenomen in zijn « Vlaamsche Sagen uit den Volksmond » (1920), somwijlen met een andere titel. Zo wordt « 't Wit Katje » : « Boerke Jans en het Witte Katje »; « Betteken Priem » : « Een Bol Haar in de Pap »; « De Stalkaars » : « Het Dwaallicht is een Zieltje ». « De Troteters van Pollare » en « St. Amandus te Pollare » zijn ontleend aan « Volkskunde » I, blz. 91-92. « De Giptenessen te Dasselt » worden twee sagen : « De Jippenessen in de omstreken van Ninove » en « De Jippenessen te Dosselt » (zetfout voor Dasselt). « De drie Too-

verkonijntjes » werd ontleend aan De Potter en Broeckaert, « Geschiedenis van Grimmingen », blz. 59. Zodat er maar een nieuwe sage van van Wilder in deze laatste sagenverzameling van de grootmeester der Vlaamse Folklore voorkomt, nl. « De Paaschnagel te Denderwindeke ». De Cock beweert dat die elf sagen door H. van Wilder opgetekend werden in de jaren 1888-1890 (blz. 25).

In hun voorrede van « Vlaamsche Volksvertelsels » (1898) drukken P. de Mont en A. de Cock hun dank uit aan H. van Wilder voor de lezingen van sprookjes, die hij hun zond. Ongelukkig geven zij niet op, zoals de Cock wel deed in zijn « Vlaamsche Sagen », welke sprookjes ieder medewerker hun zond. En daar is wel een reden toe. We weten immers dat P. de Mont, tegen de wil van de Cock in, van verschillende lezingen « een enkele goede tekst » maakte. Met « goede tekst » versta men « letterkundige tekst », maar niet meer « folkloristisch », d.i. wetenschappelijk verantwoord.

We kunnen dus moeilijk het aandeel van van Wilder in deze verzameling vaststellen, ja, slechts benaderen met na te gaan welke lezingen van vertelsels de vermelding « Denderwindeke » dragen en dit zijn de volgende : « Boer Tiste en de Baron van Neigem »; « Dronken Kraaien »; « De Kerkzangers van Sinter Goelen »; « De Wereld vergaat »; « Van Sponsken en den Reus » (Wambeek, Liedekerke, Denderwindeke); « Krekkel de Waarzegger » (Liedekerke, Wambeek, Denderwindeke); « Van den Slimmen Tamboer ».

Wat de « Wondervtelsels uit Vlaanderen » betreft, daar weten wij bepaald dat n^r XXVI, « Van Doopvader Dood » van van Wilder is, alhoewel zijn lezing met een andere uit Welle « versmolten » werd (Zie nota I der Aantekeningen). Van « De Koning van Zevenbergen » (Kanton Ninove, o.a. Denderwindeke) en « Het Sabelken en de twee Leeuwkens » (Leuven, Wambeek, Denderwindeke) zal hij ook lezingen ingediend hebben.

Zijn medewerking aan « Nieuw Leven voor het Arrondissement Aalst. Maandblad voor Volkskunde, Plaatselijke Geschiedenis, Letterkunde, Schoone Kunsten en Krietiek. » Aalst, Drukk. Van Schuylenbergh-Luca, dat verscheen van October 1908 tot September 1911, was actiever. Hij publiceerde in dat nu bijna onvindbare tijdschrift :

1^e jaargang, n^r 1 (Oct. 1908) : De oude Bieman (Bezwingen en gebruiken bij de bijenteelt), blz. 8-9.

n^r 3 (Dec. 1908) : Ook over Klokken (Over Klokkeroof te Denderwindeke, sage van de verzonken Put; Klok die luidt op Kerstdag), blz. 37-39.

- n^r 6 (Maart 1909) : Vuren en Lichten (Walmenbranden. Den hondbranden. Vreugdevuren. Kommebranden (duivelsvuur) Gilleken-leeft. St.-Pietersvuur. Stalkaars of dwaallicht. (Vuurmade), blz. 100-102.
- 2^e jaargang n^r 2 (Nov. 1909) : Onze Plaatsnamen (Meervoorde onder Denderwindeke. Voorde), blz. 30-32. Zie kritiek daarop door E. Soens in n^r 3 (Dec. 1909) : Meervoorde, blz. 41.
- n^r 12 (Sept. 1910) : Van Water (Over de Dender, de Vondelbeek, de Molenbeek), blz. 196-200.
- 3^e jaargang, n^r 1 (Oct. 1910) : Van Oude Speelgilden (Onder het Huis van Oostenrijk te Denderwindeke. De Gulden Bal. De Edele Handboog en De Retorica), blz. 1-3.
- n^r 3-4 (Dec.-Jan. 1910-11) : Van Spotnamen, blz. 44-46.
- Aan zijn bijdrage » Van Water » ontleen wij de volgende sage (Nieuw Leven, 2^e jg., blz. 198) :

De Stelputten.

(In de volkstaal **de Stelten**, stilstaande watervlak van het Bosveld.)

Boer Lemmens was een doorbraaf man, maar kon almeteens geen jonge dieren meer kweken; dat duurde en bleef duren; kalveren, viggens, veulens, 't ging al om zeep. Ten einde raad, werd de groene speelkar met witte huif erop uit het wagenhuis getrokken, een blinkend koperen harnassuur op de steigerende hengst geworpen, 't gespan staat klaar om, naar Aalst, pater Bernard te halen. Die vrome man zou de kwade hand heffen. Pater Bernard, hoewel oud en ziekelijk, kwam mee; maar wanneer 't gerij aan de Stelten kwam, begon het paard te zweten en te schuimen, te stampen en te slaan, dat de knaap van schrik nevens de pater zat te beven als een riet. En zie, al met eens werden paard, kar, knaap en pater in 't midden der Stelputten geslingerd. Wat er op die akelige stond bij de knaap omging hoeft niet gezegd. Pater Bernard integendeel nam heel kalm zijn boekskes, las er een paar regels in en zegde tot zijn meer dood dan levend gezel : « Vriend, die ons hier heeft ingezet, zal ons hier ook uitzetten. » Op 't zelfde ogenblik stonden ze weer op de Varenbergweg en konden vooruit. Aan de paardenput van 't hof meende men 't zelfde spel te beginnen; maar de pater zei : « Halte-

là!» en zo geraakten zij eindelijk op 't hof. Pater Bernard ging drie-maal biddend rond de hoeve, wierp iets in de drinkput der dieren en in de born, brandde een balsemgeur verspreidende stof in stal en keuken, legde de familieleden een novene op en de dienstboden ook kregen een boetgebed. Na afloop der bezwering vroeg pater Bernard aan boer Lemmens of hij ze begeerde te kennen, die hem het kwaad had gelapt, ze zou in dat geval, de volgende dag, op 't zelfde uur, waarop de pater nu vertrok, een kanneken bottermelk komen vragen. Maar boer Lemmens wilde de heks niet kennen. Hij zou ze een ongeluk kunnen doen hebben en daarvoor was hij te braaf, de goede man.»

Hierbij nog twee bezweringen gebruikt bij de bijenteelt en ontleend aan zijn artikel over «De oude Bieman» (Nieuw Leven, 1^e jg., blz. 9).

A. «Terwijl Jezus zijne handen waste in de woestijn, een druppel water is gevallen op het hoofd van Christus en bracht honigbieën voort. Och, bieën, keert weder, vermits gij moet dienen tot het offeren van 't Heilig Sacrificie der Mis. In den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes. Amen.»

«Deze bezwering is nu nog in voege en heb ik uit den mond van een ouden bieman mogen optekenen» (Nota H. v. W.).

B. «Ik bezweer U bij den Heere Jesus-Christus, Koning der bieën, dat gij hier zult nederdaelen in het gras om te raepen honing en was; u licht zal branden op Gods autaar ter eere van den Vader, en den Zoon, en den heyligen Geest. Amen» (Bezwering uit de XVIIIe eeuw).

Deze verdienstelijke folklorist werd geboren te Denderwindeke op 14 Juli 1852 en stierf aldaar op 5 Juli 1928. Hij behaalde het diploma van onderwijzer aan de Normaalschool te St.-Niklaas in 1872. Tot hulponderwijzer benoemd hetzelfde jaar in zijn geboortedorp, volgde hij zijn vader op als schoolhoofd in 1875. Hij werd als dusdanig gepensionneerd in 1914. Hij tekende niet enkel volksgebruiken, volksspreuken en volksvertelsels op, maar verzamelde vooral allerlei oude voorwerpen, zoals borden en schotels, tassen, potten en pannen. Hij was ook, zoals bijna alle dorpsonderwijzers uit die tijd, een liefhebber en beoefenaar van muziek en bestuurde een tijdlang de plaatselijke muziekvereniging «Vredelust».

Deze eenvoudige schoolmeester verdiende wel om zijn degelijk zanterswerk en de rol, hoe bescheiden ook, die hij speelde bij de herleving van de studie der folklore in ons land op het einde der vorige eeuw, hier herdacht te worden.

F. VAN ES.

EEN UNIVERSELE GEESTESOPVATTING.

Doden op afstand.

Een oeroude vorm van volksgeloof, die in de diepste roerselen van het menselijk bewustzijn schuilt en zich diensvolgens tot in onze tijd heeft kunnen handhaven, is het doden of pijnigen op afstand, een symbolische en rituele handeling, waaraan materiële, konkrete gevolgen worden toegekend.

Deze rituele handeling is des te meer belangwekkend, daar zij ons toelaat te peilen naar de psychologische opvattingen van de primitieve mens, die immers onder het laagje beschaving ook in onze dagen nog immer opduikt.

Bedoeld verschijnsel wordt doorgaans betiteld met het in de volkskunde algemeen aanvaarde Franse woord « envoûtement ». Hiermee bedoelt men dan het doden of het pijnigen op afstand, bij voorbeeld door het beeld van een persoon, die men wil treffen, te doorsteken. Zulk beeld werd doorgaans vervaardigd uit was, soms zelfs van stro. De uitgevoerde behandeling behoorde tot de activiteiten van de « zwarte magie ». In die vorm was het gebruik reeds bij de Oude Grieken en de Romeinen bekend (en zeer waarschijnlijk reeds lang voordien!). Tot vóór kort was het in Europa nog algemeen en thans kan men het buiten ons werelddeel nog geregeld aantreffen.

In het Nederlands taalgebied noteerde Kornelis ter Laan overleveringen over kwellen en doden op afstand in Vlaanderen, Friesland en Noord-Holland.⁽¹⁾ Ook leest men in het tijdschrift « 't Daghet »⁽²⁾ dat, wanneer een heks iemand vijandig gezind is, ze een graszode uitsnijdt, waarop de voetstap van die persoon staat geprent. Deze zode wordt in de schouw te drogen gehangen en wanneer ze uitgedroogd is, dan is ook de vijand uitgeteerd.

Men kan de dief van een bijenkorf straffen, zegt men, door was te nemen en er een spijker doorheen te steken. Zodra het was verrot is, ondergaat de dief hetzelfde lot « met al wat hij te liggene en te roerene heeft ».⁽³⁾

Uit de geschiedenis is bekend dat de vijanden van Karel de Stoute zich naar een tovenares in Savooie begaven, die een wassen beeld maakte dat men « Karel » noemde en dat met priemen en

(1) K. Ter Laan : « Folkloristisch Woordenboek », blz. 67-68.

(2) « 't Daghet in den Oosten », 1891, 2.

(3) Ibidem.

messen doorstoken moest worden.⁽⁴⁾ Ook in Engeland heeft men een wassen beeld ontdekt, dat Koningin Elisabeth voorstelde en met een grote speld door de borst werd aangetroffen.⁽⁵⁾ Tijdens de Boerenoorlog (1899-1902) hadden sommige Schotse vrouwen speldekussens waarop het portret van president Paul Krüger was bevestigd. Zij prikten in dat portret om hem te kwellen en zo mogelijk te doden.

Te Amsterdam gaven de waarzegsters een snede in de vlam van een brandende kaars of wierpen er wat poeder in, om zodoende de dief van een bepaald voorwerp een snede in zijn gelaat of een brandwonde op de wang te bezorgen en hem aldus te ontmaskeren.⁽⁶⁾

Een andere vorm was het **doodbidden** door toedoen van allerlei gebeden en voornamelijk door over iemand, tijdens zijn afwezigheid, de « **Missa pro defunctis** » te lezen, de Mis voor de Overledenen. Maar zelfs bij dergelijke occulte plechtigheid — die door de Kerk ten strengste was verboden — was toch meestal een wassen popje voorhanden, dat de bewuste persoon voorstelde. De idee werd door Felix Timmermans en Antoon Thiry behandeld in één van hun bekende « **Begijnhofsproken** », namelijk in « **De Toverfluit** », waarin Zuster Agapieta bidt en vast, opdat de eigenaar van de fluit zou sterven.⁽⁷⁾

Nochtans kon men van op afstand niet alleen doden en kwellen : het principe werd ook gebruikt in de zg. « witte magie », bij voorbeeld wanneer meisjes een wassen hart in brand staken, en meenden aldus de brand van de eeuwige liefde te verwekken in het hart van hun uitverkorene.

Over doodbidden, doodzingen, doden en pijnigen op afstand heeft H. Berkusky in 1912 een doorwerkte studie laten verschijnen, onder de titel « **Vernichtungszauber** ». Hij behandelde dit bijgeloof van uit internationaal en algemeen-menselijk standpunt.

Aldus rijst de vraag : hoe kunnen wij dergelijke verschijnselen verklaren, die sinds de vroegste tijden en bij alle volkeren der aarde gebruikelijk waren? De ethnologie of volkenkunde kent daarvoor twee grote strekkingen. De eerste school, gegrondvest door de in het voorjaar van 1905 overleden grootmeester der ethnologie, Adolf Bastian, verklaart dergelijke overeenstemming in zeden, gebruiken, gebruiksvoorwerpen e.d. als een de **ganse mens-**

(4) Despars : « *Cronycke* », III, 554.

(5) *Eigen Volk*, I, 157.

(6) C. Bakker : « *Volksgeneeskunst in Waterland* », 1928, blz. 471-473.

(7) Zie Ter Laan, op. cit.

heid **gemeenzame geestelijke aanleg**, die onder gelijkaardige voorwaarden in gelijkaardige kultuuruitingen uitmondt.

De andere school, geleid door Friedrich Ratzel, aanvaardt de gelijkheid van die geestelijke aanleg niet als alleenheersend principe, maar wil in elk geval **afzonderlijk** onderzoeken, of deze overeenstemming soms niet **door een of andere ontlening** te verklaren is, een doorzijpeling, die in zekere omstandigheden uiterst snel, in andere omstandigheden uiterst langzaam kan zijn, maar na verloop van tijd ganse werelddelen doordringt.

Een stellingname ten overstaan van de ene of de andere opvatting dienaangaande is aanvankelijk niet gemakkelijk. Nochtans heeft de grote ethnologische voortrekker Richard Andree het probleem in zijn twee vermaarde werken over ethnografische parallellen uitstekend onderzocht.⁽⁸⁾ Hierin leert hij ons, aan de hand van een overweldigend aantal voorbeelden, hoe kultuurovereenstemmingen van de meest diverse aard bij de meest afgezonderde volkeren kunnen voorkomen.

Zijn pertinente bewijsvoering werd trouwens overgenomen door Dr Karl Weule, voormalig bestuurder van het Museum voor Volkenkunde en Professor aan de Universiteit te Leipzig, die in zijn werk « **Die Kultur der Kulturlosen** »⁽⁹⁾ betreffende de universele verspreiding van de sympathie-toverij betoogde, dat deze verspreiding ongetwijfeld tot een psychologisch-eenvormig oergevoel **voor gans de mensheid, zonder onderscheid van ras**, moet teruggebracht worden.

Hij haalde o.m. volgende voorbeelden ter staving aan :

Voelt zich in de Pfalz een meisje door haar vrijer verlaten en bedrogen, dan ontsteekt zij omstreeks middernacht een kaars, prevelt allerlei bezweringen en doorsteekt de kaars met scherpe naalden, zeggende : « Ik steek het licht, ik steek het licht, ik steek het licht dat ik bemin ». Dan moet de ontrouwe verloofde sterven...⁽¹⁰⁾

Meent de Japanse echtgenote zich door haar man verwaarloosd, dan staat ze 's nachts op, kleedt zich op fantaisistische wijze en hangt de beeltenis van de trouweloze in de tempeltuyn aan een boom, waarna ze het met een nagel doorboort. Op de plaats waar de nagel wordt ingedreven, zal de plichtvergeten man hevige smarten gevoelen.

(8) R. Andree : « *Ethnographische Parallelen und Vergleichen* », Stuttgart 1878 en Leipzig 1889.

(9) Dr Karl Weule : « *Die Kultur der Kulturlosen* », Stuttgart. 1910, blz. 15-16.

(10) Zie ook voor dit gebruik in Luxemburg : Gessler (Prof. Dr J.) — *Peter Unruh of de folkloristische metamorphose van een liggend Christusbeeld*. Uitg. « *Volkskunde* », Antwerpen, 1948, waarin S. een algemeen en methodisch overzicht geeft van alle toverpraktijken in verband met de invultatie of met 't vernagelen. (Nota Redactie)

Aan de Loangokust in West-Afrika, ten Noorden van de Kongo-monding, wordt zelfs gans het verschijningsbeeld der kultuur door soortgelijke sympathietoverij beheerst. Zo bezit het Museum voor Volkenkunde te Leipzig een verzameling houten figuren, die mensen en dieren voorstellen. Deze figuren zijn langs alle zijden beprikt met spitse ijzeren voorwerpen en nagels, waardoor ze een onheilspellend uitzicht verkregen hebben. Welnu, vele van die fetisj-figuren hebben de dood van tientallen inboorlingen meege-sleept... Voelde zich iemand benadeeld door diefstal, ziekte of « kwade hand », dan ging hij een persoon opzoeken die zulk een beeld bezat, bij voorkeur iemand die de faam genoot een machtig tovenaars te zijn. Nadat het aanzienlijke honorarium was betaald — want de Afrikaanse tovenaars doen in dit opzicht niet ten onder voor onze zogenaamde « wonderdoktoers » en waarzegsters! — werden de verdachten ontboden, om elk een nagel in het beeld te drijven. Wie onschuldig was, zou dit met een gerust geweten doen, maar wee degene die aarzelde! De « tovenaars » zijn gewiekste psychologen en lezen op het gelaat van de arme zwartjes als in een open boek.

De heersende opvatting is hier, dat degene die onschuldig is de in de fetisj verborgen geest geen pijn kan veroorzaken, maar dat de nagel van de schuldige de geest kwetst, zodanig dat deze woedend wordt en de dader onder de vreselijkste plagen zal doen bezwijken. De schuldige zal dan ook liever de straf van de mensen ondergaan — desnoods zelfs de doodstraf — dan te wagen de hand te slaan aan de wraakzuchtige geest van de fetisj. En aldus ontmaskert hij zichzelf.

Dit zijn dan enige voorbeelden van « ethnologische parallellen », zoals ook Andree ze beschrijft, zich grotendeels op het Bastiaans standpunt plaatsend, dat **éénzelfde geestelijke basis** voor gans de mensheid als de oorzaak van gelijkvormige verschijnselen dient te worden beschouwd.

In een merkwaardige en zeer uitvoerige bijdrage over « **De Folkloristische Causaliteit** » heeft ook Albert Marinus⁽¹¹⁾ op schitterende wijze betoogd, dat aan dit universeel gebruik wel degelijk éénzelfde psychologische basis rust, en beklemtoonde tevens dat dit gebruik diensvolgens **op psychologische wijze dient verklaard te worden**. Wanneer in onze tijd een verlaten minnaar het portret van zijn ex-geliefde verscheurt of doorkerft, handelt hij volgens dezelfde drang als zijn talloze voorgangers, over gans de wereld

(11) A. Marinus : « *De Folkloristische Causaliteit* », in « *De Brabantse Folklore* », Deel XX, nr 115 tot 120, 1940-1948, blz. 190-224.

verspreid : hij wil, door het voorwerp te treffen, ook de geliefde kwetsen. Zelfs, al is hij zich van die drijfveer wellicht niet helemaal bewust.

Waarom dacht men dan, dat het doorsteken van een beeltenis ook de bewuste persoon trof? Dit is een uiting van het oeroude geloof aan de sympathietoverij. Door **sympathie** verstaat men in de volkskunde die geheimzinnige kracht, welke veroorzaakt wordt door het feit **dat het éne invloed uitoefent op het andere**. Men aanvaardde b.v. eertijds een sympathetisch verband tussen een persoon en alle voorwerpen waarmee hij in aanraking was geweest. (Cfr. onze moderne radiësthesisten!). Deze sympathie kon zowel uitwerken ten goede als ten kwade, volgens het gebruik dat men van die vermeende kracht wou maken. Ook in de volksgeneeskunde heeft deze «sympathie» een grote rol gespeeld.

Eénzelfde vermeend verband bestond trouwens tussen de **naam** van een persoon en **die persoon zelf**. Bij primitieve volkeren meent men nog dat de kennis van iemands naam macht geeft over die persoon, zodanig dat de ware naam dikwijls zorgvuldig wordt verzwegen, «taboe» is en door een gewone roepnaam wordt vervangen.

Het zal wellicht nog eeuwen duren, vooraleer de mensheid zich van dergelijke diep-ingewortelde waanbeelden volledig zal hebben bevrijd.

A. VAN HAGELAND.

Zanten.

VOLKSREMEDIË TEGEN HET SPRUW DER KINDEREN.

Een volksremedië, te Gent nog in 1953 in zwang, is de volgende : Het mondje van de kleine lijder droog maken met de pisdoek, die het kindje gedurende de nacht had aan gehad. (Verklaring in alle argeloosheid door de moeder zelf afgelegd.) V.

VOLKSTAAL.

Ellekotter.

De werkman van m'n vriend, de dokter, die spreekt altijd van (h)ellekottes, als hij het over helicopters wil hebben. Zo groeien spontaan de woorden in de volkstaal.

Gent, Jan. 1954.

Canadees-Fakteur.

En jaren geleden sprak onze eigen meid van een «Canadees-fakteur», toen ze melden kwam dat het niet de gewone postbode was, die iets had afgegeven, maar wel een nieuweling, die nog «kandidaat-fakteur» was. V.

Een overoud gebruik in ere hersteld.

(HET HUISMERK VAN ECK).

Er bestaan verschillende soorten van merken, meestertekens, grafmerken, analphabetentekens, koopmansmerken, notaristekens, poortersmerken en vissersmerken, bekend onder de verzamelnaam van huismerken.

Een korte beschouwing omtrent het wezen en de betekenis dezer merken kan men aantreffen in mijn opstel opgenomen in Oost-vlaamsche Zanten 23e jg., 1948, blz. 125-130, getiteld : « Iets over huismerken in 't algemeen »!

Samengevat schreef ik toenmaals, dat deze mysterieuse tekens, magische figuren zwart op wit, samengesteld uit een combinatie van rechte en schuine lijnen, ware geheimtekens zijn, die steeds weer opnieuw hun wonderlijke aantrekkingskracht uitoefenen en niet loslaten, gelijk de onderzoeker niet loslaat hun ware aard en betekenis te doorgronden. Zij worden aangetroffen over heel het Germaans gebied.

Om niet in herhalingen te treden kan verwezen worden naar boven aangehaald artikel met nadere bronvermelding.

Deze merken werden o.a. gebruikt bij de ondertekening en bekrachtiging van akten, in zegels, op familiewapens, meest van eigenerfde- en niet adellijke geslachten, aangebracht op huisraad en boerengereedschap, idem, in de vorm van muurankers, geplaatst in de voorgevels van oude boerderijen en als versieringsmotief, enz.

Oorspronkelijk werd het huismerk gekerfd of gebrand; ook wel bij schapen bijvoorbeeld met verf op de wol of het voorhoofd aangebracht.

Oudtijds hielden de huismerken verband met de (stam)hoeve. De toepassing was algemeen.

De oorsprong van het merkengebruik grijpt ongetwijfeld terug tot de tijd ver vóór onze Chr. jaartelling en heeft men hier te doen met een **gekerstend** teken, gesproken uit de voortijd. In de aanvang was het **een persoonlijk eigendomskenmerk van huis en goed**. Daarna werd het **het familieteken als zodanig** (huismerk); soms erfelijk, later. Vervolgens **familiewapen** (erfelijk). Zij werden geboren uit een behoefte om zich van elkander te onderscheiden, met andere woorden de gemeenschap bediende zich ervan. Het was met recht een volksgebruik.

(1) Deel N° 190, fo. 248 vso; Rijksarchief Arnhem.

Het merk heeft van de aanvang af een betekenis, welke slechts de ingewijde weet. Het teken geeft iets aan, een begrip en geen naturalistisch beeld als zodanig. Waar geen « geheim » achter zit, dus niets « verborgen » is, daar kan ook geen teken zijn.

Hun afstamming van de runen is in meerdere gevallen aan te wijzen, zo niet te bewijzen. Uiteindelijk hebben we met het huismerk met een **rechtssymbool** te doen, aangezien zij in het gemeenschapsleven als rechtsgemeenschapstekens verankerd zijn.

Oorspronkelijk was het huismerk een teken van vrije geboorte, een teken der vrijheid, eigenerfd bezit, mede als gevolg uit het voorgaande, de **stamhoeve**. En thans, in de wapenkunde, zijn de merken **decoratieve merken** geworden, een piëteitsvol aandenken en eerherstel ten volle waardig, waar reeds te lang veel te min aandacht aan werd besteed.

Na deze samenvattende inleiding en verklaring kan thans overgegaan worden tot een poging ter verklaring en betekenis van het oude huismerk der eigenerfde — oorspronkelijk riddermatige — familie **van Eck** te Eck en Maurik in de Nederbetuwe, provincie Gelderland.

Bij het onderzoek naar de afstamming en de herkomst van een tak van het van oorsprong Betuwse, riddermatige geslacht **van Eck**, later behorende tot de eigenerfde boerenstand, werd in zijlinie een lid dezer familie aangetroffen, die 17 Augustus 1716 een akte bekrachtigde in het Protocol van Bezwaar van Maurik met zijn merk.

Het betreft hier het merk van de getuige **Gerrit Jansz. van Eck**, die mede deze akte van huwelijksvoorwaarden tekende en bekrachtigde middels zijn merk, aldus :
Klaarblijkelijk verstond deze **Gerrit Jansz. van Eck** de schrijfkunst niet, waarom hij gebruik maakte van het voorvaderlijk merk of bekrachtigingsteken.

Het is begrijpelijk, dat in 't bijzonder het nageslacht zich afvraagt, hoe kwam oorspronkelijk dit teken tot stand en welke betekenis dient hieraan gehecht?

Kennelijk bestaat dit teken uit twee elementen, de **haak** en het **kruis**.

Het hoofdmotief is de **h a a k**. Wat mag die haak oorspronkelijk voor betekenis gehad hebben, ver vóór de tijd dat **Gerrit Jansz. van Eck** in 1716 er een practisch gebruik van maakte?

Wij zien deze haak meerdere malen ook **afzonderlijk** als « huismerk » optreden, waarbij merkwaardig genoeg het begrip **w a t e r** aan dit teken is verbonden. Men kan dit « waterteken » o.m. aan-

treffen in « Das Zeichenbuch » van Rudolf Koch, 2e druk 1926, blz. 103. In verband gebracht met de van Eck's is het meer dan opvallend, dat juist dit geslacht uit een echt waterland stamt, gelegen tussen de grote rivieren, de **Betuwe!** Dan kan onmogelijk alleen toeval zijn, integendeel moet er een zeker verband bestaan tussen dit huismerk en de bakermat van dit geslacht, met andere woorden is dit merk van oudsher opzettelijk door deze stam gekozen in verband met het waterrijke land van herkomst. Versterkt wordt deze veronderstelling nog, aangezien meerdere geslachten uit die streek dit « waterteken » voeren, al of niet gecombineerd en gevarieerd met dwarslijnen en schuine strepen, waarbij het « waterteken » toch steeds het hoofdmotief blijft. Zo ziet men ook hier weer, alles heeft diepere zin en betekenis en koos men zich niet zo maar willekeurig het een of ander (familie)teken. Ook dit merk duidt op de herkomst van de sibbe, de maagschap, de ruimere betekenis van het begrip geslacht en familie en vertolkt met recht dit overoude sibbeteken de streek van herkomst, een waterland gelegen aan of tussen w a t e r.

En dit klopt niet alleen met de herkomst uit de Betuwe, doch gesteld, dat de herkomst uit Keulen, volgens de oude familiechroniek, waarheid bevat, ook dan komt dit geslacht van de oevers van de Rijn, alweer een rivier, w a t e r!

Het een volgt hier uit het ander en inderdaad een en ander grijpt alweer als de tanden van tandraden in elkaar; op het eerste gezicht schijnbaar zinloos en onbegrijpelijk, een niets zeggende « Spielerei », willekeurig door de een of andere voorvader zonder meer aangenomen, omdat hij een merk moest hebben uit praktische overwegingen, doch in feite diep doordacht en wel degelijk van betekenis voor hem die dit teken eens aannam en gebruikte en vastlegde voor zijn stam.

Er is echter meer. Naast de betekenis van water, komt dit teken tevens voor onder de oud-Germaanse benaming van « laukar » = (huis)look = bederfwerend = het weren van toverij en demonische machten. Een heilsteken dus, onheilen afwerend en geluk aanbrenghend. Men kan hier een parallel trekken met de meer moderne talisman en de mascotte, die veelal geïmporteerd zijn, terwijl het huismerk in wezen oer-Germaans is en daardoor de voorkeur heeft als te zijn van e i g e n stam en bodem.

Het hoofdmotief van het huismerk van Eck heeft in dit geval voor de familie een dubbele betekenis, ten eerste aanduidende de herkomst en ten tweede beschermend en geluk aanbrenghend.

Het tweede element het **kruis**, door middel van het dwars-

streepje in dit merkwaardige en zinrijke huiskerk verwerkt, dient m.i. opgevat of als een toevoegsel, aanduidende een jongere linie, met andere woorden een zogenaamde «breuk», of bedoeld als bijteken om dit oorspronkelijk heidense teken te christianiseren, te kerstenen. Dit zijn twee mogelijkheden en het is niet meer definitief uit te maken, wat hier oorspronkelijk is bedoeld.

Met het dwarsstreepje, het kruis vormend, zijn de beide elementen waaruit het huiskerk van Eck bestaat op de meest plausibele wijze verklaard en aannemelijk gemaakt, waarbij echter het doorslaand bewijs bezwaarlijk zal zijn te leveren, aangezien ons uit die verafgelegen tijd niet voldoende gegevens werden overgeleverd en hier veel intuïtief en met vergelijkend materiaal dient gewerkt.

Het is nu dit huiskerk, dat een lid van deze oud-adellijke stam van Eck op zijn landgoed «Kortenhoeff» te Ossendrecht, in de provincie Noord-Brabant, dicht bij de Belgische grens, in ere herstelde en wel in combinatie met het oude wapenschild. Schablonen werden gemaakt en deze combinatie van schild en merk werd, onder anderen, in rood aangebracht als **eigendomskenmerk** op de boerenwagens van deze familiebezitting. Voorwaar, een loffelijk voorbeeld, ter navolging aanbevolen! En, vermoedelijk, een unicum voor Noord-Nederland. Het praktisch gebruik van het huiskerk deed hiermede wederom in de 20e eeuw zijn intrede...

Doorn, «De Nyencamp».

Dr H. KITS NIEUWENKAMP.

Waarde Abonntenen,

Oostvlaamsche Zanten is een tweemaandelijks tijdschrift, dat dus zesmaal per jaar verschijnt. Hiermede wordt U nummer 4 reeds toegezonden, dus hebt U reeds de twee-derden van de lopende jaargang in uw bezit. Mocht ge bij diegenen zijn, die tot hiertoe nog hun abonnementsgeld niet hebben betaald, doet het dan, a.u.b., onmiddellijk : 75 fr. op postcheckrekening 969.46. Bond Oostvl. Folkloristen. Gent. Eens de 15e Juli voorbij, zullen we wel gedwongen zijn het leesgeld, vermeerderd met de inningskosten, door de post te laten ontvangen. De Redactie.

Paus Pius XII over de Folklore.

Het voorbije jaar bracht ons eens te meer tal van internationale kongressen, gewijd aan de onderscheidenlijke aspecten van het volksleven en aan de bij het volkskundig onderzoek toegepaste methoden. Op één van deze kongressen willen wij hier bepaald de nadruk leggen, namelijk op het « Internationaal Festival van de Folklore », te Nice. Te Rome werden de deelnemers aan dit kongres namelijk op 19 Juli 1953 in audiëntie ontvangen door Z. H. Paus Pius XII en in volgende bewoordingen toegesproken :⁽¹⁾

« Het is met een bijzondere belangstelling dat wij heden de groepen begroeten die, na het Internationaal Festival van de Folklore te Nice, tot hier zijn gekomen.

« Terwijl het geen zeldzaamheid is te Rome internationale kongressen te zien beleggen op godsdienstig, sociaal ofwel wetenschappelijk plan, en men hier anderzijds pelgrims ontmoet uit alle delen van de wereld, die zichtbaar één of ander kenmerk van hun land van oorsprong dragen, is het minder alledaags hier manifestaties bij te wonen zoals deze waartoe gij werdt uitgenodigd. Een festival van deze aard, vooral wanneer het uitgaat van de « Staten-Generaal van de Folklore », geeft uiting aan een waarlijk sympathiekstemmende idee van verbroedering tussen de meest verschillende volken en rassengroepen, dragers van een rijk historisch en cultureel verleden. Aldus spreken wij graag onze bewondering uit voor hetgeen de volkskunst aan originele en soms diepgaande meesterwerken en gratievolle voorwerpen heeft verwezenlijkt.

« Aldus brengt gij thans te Rome enige van de beste tradities mee uit het cultureel patrimonium van Engeland, de Antillen, Spanje, Frankrijk, de Franse Unie en Italië.

« Wanneer er gesproken wordt over folklore, denken vele personen aan enig overblijfsel uit antieke tijden, ongetwijfeld interessant genoeg om bij uitzonderlijke gelegenheden eens op het voorplan te worden geschoven, maar zonder enig belang voor het huidige leven. Dat dergelijke gedachten tamelijk algemeen verspreid zijn, is één van de betreurenswaardige gevolgen van de moderne beschaving. Al te veel ontrukkt onze samenleving de mens aan zijn natuurlijk milieu, om hem over te planten naar de stad, of zelfs om hem uit zijn vaderland te verwijderen. Onze samenleving stelt de mens

(1) Verschenen in de Franstalige Uitgave van de « *Osservatore Romano* ». Zie ook de bijdrage « *Richesses des Traditions populaires* » in het « *Bulletin de l'Association de la Noblesse du Royaume de Belgique* », Nr 34, 1 Okt. 1953, blz. 3-6.

in dienst van reusachtige nijverheidscomplexen of uitgebreide administraties; zij deelt hem in bij inorganische agglomeraties, volgens de vereisten van de produktiviteitsmogelijkheden. Zelfs wanneer zij het gezin niet uiteenrukt, trekt zij het toch weg van de bodem waarop het in navolging van de voorgaande generaties was gevestigd. Ongetwijfeld geldt het hier een realiteit, waaraan de gemeenschap zich — althans voorlopig — moet trachten aan te passen. Maar wij onderlijnden reeds bij de aanvang van dit jaar, in Onze toespraak tot de leerlingen van de volksscholen, dat het beroep en de er mee gepaard gaande vereisten niet uitsluitend het essentiële doel uitmaken van de menselijke bedrijvigheid. Boven het beroep bestaan er ook andere opdrachten, die de persoonlijke gaven van geest en hart tot werking brengen, die de diepste gevoelens wakker schudden; deze welke zich vastknopen aan de grote gebeurtenissen uit de levensloop, evenals alle vreugden en smarten welke onze dagtaak geregeld afwisselen. Dergelijke gevoelens wenssen zich te veruitwendigen op een maatschappelijk plan. Maar onze beschaving, die de mens de wetten van de machine heeft opgelegd, bedreigt eveneens de normale loop van zijn ontspanning; zij zal al te gemakkelijk het kunstmatige, banale en zelfzuchtige genoegen bevorderen, het genot zonder meer, dat hem gereed wordt aangeboden en waarvoor hij niet de minste inspanning moet doen, geen initiatief nemen, zodat het individu egoïstisch samenplooit, in plaats van open te bloeien in de gemeenschap.

« Hier krijgt de folklore haar werkelijke betekenis. In een maatschappij, die de gezonde en vruchtbare tradities verloochent, bijvert zich de folklore om een levende gemeenschap in stand te houden, niet opgedrongen van buiten-uit, maar ontsproten uit de diepe ziel der generaties, die er de uitdrukking in herkennen van hun eigen betrachtingen, hun geloof, hun verlangens en dromen, de glorierijke herinneringen aan het verleden en de hoop op de toekomst. De innerlijke krachten van een volk komen haast vanzelfsprekend tot uiting in het geheel van zijn gebruiken, in zijn sagen, legenden, spelen en stoeten, in welke laatste de pracht van de costumes en de oorspronkelijkheid van de groepen en figuren ontplooid worden. De zielen, die in een voortdurend verband bleven met de harde levenseisen, bezitten soms een artistiek instinkt dat, op eenvoudige wijze, prachtige resultaten kan bereiken. Bij zulke volksfeesten, waarbij de folklore van goed alooi de plaats krijgt die ze toekomst, geniet elkeen van het gemeenschappelijk erfgoed en verrijkt zich nog méér wanneer men er zelf zijn aandeel toe bijdraagt.

« Maar men mag niet uit het oog verliezen dat, in de christelijke landen en in degene die vroeger christelijk waren, het godsdienstig geloof en het volksleven een eenheid vormen, die kan vergeleken worden bij de eenheid van ziel en lichaam. Dààr waar deze eenheid sindsdien teloor ging, dààr waar het geloof is verzwakt, kunnen daar de volkstradities, ontrukkt aan hun levensprincipe, zich nog in stand houden of vernieuwen, weze het zelfs op kunstmatige wijze? In die streken waar deze eenheid bewaard is gebleven, is de folklore geen zonderling « survival » uit een voorbije tijd, maar een veruitwendiging van het huidige leven, dat beseft wat het aan het verleden dankt, dat tracht het vaderlijk erfgoed voort te planten en het op verstandige wijze aan de nieuwe toestanden aan te passen.

« Dank zij de bedrijvigheid van de folkloristische groeperingen blijven kostbare gebruiken bestaan, ofwel herleven ze. Ook kunnen we niet anders dan diegenen loven, die met vlijt en kennis zich inspannen om die groeperingen te helpen, te leiden en hun initiatieven aan te wakkeren, evenals al diegenen die hierbij hun rechtstreekse medewerking verlenen. Mocht gij allen doordrongen zijn van de grootse draagwijdte van uw maatschappelijke opdracht : aan de mensen, verzadigd van dikwijls vervalste en gemechaniseerde genoegens, de smaak terug te geven van een ontspanning, rijk aan waarachtige levenswaarden. Dit zal ongetwijfeld een gestadige inspanning vergen, maar is dit niet tevens het middel om de stevigheid en de bronnen van uw plaatselijke en landelijke tradities te leren doorschouwen?

« Aldus draagt gij bij om, ten voordele van uw tijdgenoten, de schatten welke uw voorgangers geduldig hebben vergaard, te doen uitstralen en toenemen. Gij houdt de ziel van uw volk waakzaam, door het te beletten in een kulturele luiheid te verzinken, die een teken is van ontaarding. Terzelfder tijd stelt gij u in staat de eigen vormen van andere kulturen te leren waarderen, er de diepere zin van te doorgronden, en er de oorspronkelijke hoedanigheden van te ontdekken. De wederzijdse waardering, die hieruit zal voortvloeien, zal een gunstige weerslag hebben op de inspanningen van diegenen, die trachten de eenheid van de volkeren te verzekeren door verdragen en economische, sociale en politieke overeenkomsten. »

Tot daar de Heilige Vader. Wij meenden onze Vlaamse folkloristen een dienst te bewijzen, door hun eveneens met deze toespraak te laten kennismaken.

A. M. LAMEND

De Levende Folklore van het Gewest Balegem.

(Vervolg en Slot)⁽¹⁾

VI. — KERMISSEN EN FEESTEN

1) Algemeenheden bij de kermissen.

Behalve, op sommige gemeenten, de wijkkermissen en op andere, de kleine kermis, hebben wij als finaal de grote of algemene kermis. Deze laatste duurt gewoonlijk drie dagen.

De huismoeders hebben het dan zeer druk. In gans het gewest zijn taarten als nagerecht op de dagorde. Over 't algemeen worden deze thuis geprepareerd, men is dan zeker van hetgeen er in is. Het deeg wordt in « patielen » bij de bakker gedragen of gevoerd (op kruiwagens), om in de oven te worden gestoken.

De eerste dag der grote kermis kenmerkt zich door het gebruik van al de kinderen en de familieleden, die het dorp verlaten hebben om elders te gaan wonen, samen met de familieleden, die op 't dorp bleven, naar de kermis te vragen. Zó is de kermis een gunstige gelegenheid om eens heel de familie bijeen te brengen rond een feestelijke tafel en de familiebanden nog inniger aaneen te snoeren. 's Avonds, vóór het vertrek, maakt geheel de familie de rondgang in de café's, waar vroegere kennissen ontmoet worden en menig gezellig koutje de wederzijdse vriendschap levendig houdt. Dat menig pintje aangesproken wordt, hoeft niet gezegd te worden. De eerste dag der kermis is dus een familiedag, het huisgezin blijft met de uitgenodigde familieleden te zamen. Het jonge volk zoekt zijn vermaak in de danszaal, welke ter gelegenheid der kermis opgesteld is.

De tweede dag hebben wij de herdenking der afgestorvene familieleden. 's Morgens is de plechtige dienst voor de afgestorven parochianen. Dat is toch nog altijd één van de bijzonderste kermispunten op onze dorpen en er is toch geen enkel huisgezin of het zorgt ervoor, dat iemand in die dienst aanwezig is en ten offer gaat. Daar wordt dan door al de parochianen gebeden voor al de overleden medeparochianen en er zijn er altijd uit iedere familie. Op het kerkhof zijn de graven versierd met bloemen, welke op het tijdstip der kermis bloeien.

(1) Zie Oostvl. Zanten, 28° jg. (1953), blz. 89, 138 en 167; 29° jg. (1954), blz. 16, 55 en 79.

De tweede dag kenmerkt zich door de feestviering der parochianen zelf. Na de dienst der overledenen, trekken de mannen en de vrouwen naar de café's en komen gewoonlijk tegen de middag arm in arm, al zingend, van de zielmis naar huis! De spreuk « Na droefheid komt blijheid » wordt werkelijk toegepast. 's Namiddags rusten de feestvierders zich uit en trekken 's avonds terug op « tournee ».

De derde dag is, als wij het zo noemen mogen, een min of meer kalme dag, welke van pas komt om uit te rusten. Het gezegde : « Men wordt moeier van feesten dan van werken », blijft toch nog altijd waar.

De kermissen zijn zo wat overal hetzelfde en kenmerken zich uiterlijk door het opstellen van de danstent, en, naar gelang de belangrijkheid der bevolking, van een of meer paardjes- en zwiermolens, een auto-scooter, enz.

Wij geven hierna, per gemeente, de datums der grote kermissen en enkele details aangaande de gebruiken verbonden aan de rondgang op het kerkhof na de zielmis der overledenen, en ... de kermisliedjes. Evenwel treffen wij maar een paar gemeenten aan waar nog volkskermisliedjes gezongen worden. Op de andere gemeenten zingt men « radioliedjes », welke van jaar tot jaar verschillen. Wij geven slechts de volkskermisliedjes.

Balegem :

De grote kermis heeft plaats de Zondag na 15 Augustus. De Maandag, na de mis der overledenen, gaan de parochianen achter het muziekkorps naar het kerkhof. Het « muziek » speelt dodenmarsen en de familieleden blijven op het graf bidden. De stoet wordt door de pastoor niet vergezeld.

Elene :

De Zondag na O. L. Vrouw-Geboorte (8 September) is het kermis te Elene. De Maandag, na de zielmis, gaan, de koster voorop met het processiekruis, de pastoor en de misdienaars met de vaandels, al zingend rond het kerkhof. De menigte volgt en blijft bidden vóór het graf van hun afgestorvenen.

Als volkskermisliedje horen we :

En waar dat Elene nie en is,
En is 't geen kermesse,
En ieder weet dat wel,
En ieder doet zijn beste,
Viva, Viva,
En van Elene hoepsasa!

Leeuwerger :

De tweede Zondag van September is het grote kermis te Leeuwerger. Na de mis der overledenen (de Maandag), gaat de pastoor, gevolgd door de parochianen, rond het kerkhof en zingt de absouten. Gekomen aan het monument der gesneuvelden worden de vier akten gebeden. Daarna gaat elk naar het graf zijner overledenen bidden.

Oombergen :

Te Oombergen heeft men twee « grote » kermissen : de derde Zondag van Juli en de Zondag na 1 Oktober. Op iedere kermis gaat, na de zielmis, de pastoor, al zingend, rond het kerkhof, gevolgd door de menigte; waarna ieder aan het graf zijner afgestorvenen bidt.

Oosterzele :

Op Sinksen is het grote kermis te Oosterzele. Hier doet men eveneens, met de pastoor voorop, de rondgang rond het kerkhof na de zielmis.

Scheldewindeke :

De grote kermis heeft plaats de eerste Zondag van Oktober. Na de mis voor de overledenen, gaan, de misdienaar met het kruis voorop, de geestelijkheid, de kerk- en gemeenteraadsleden, de schoolkinderen en de gelovigen, langs de steen der gesneuvelden naar het kerkhof, voorbij de Kalvarieberg, tot aan 't Kalvariekruis. Daar leest de priester vijf Onze Vaders, vijf Wees-Gegroeten en vijfmaal het Glorie zij de Vader. Daarna bidden de gelovigen aan 't graf van hun overleden familieleden.

Als volkskermisliedje hoort men :

Waar dat ons Windeke niet en is,
En is 't geen kermis,
Vivan het goede bier;
Waar dat ons Windeke niet en is,
Daar is geen plezier!

Moedertje doe open,
Uw zoontje die is hier,
En doede gij niet open,
Dan gaat hij weer op zwier!

Velzeke-Ruddershove :

De eerste Zondag van Oktober is het grote kermis. De paro-

chianen gaan, na de zielmis, alleen naar het kerkhof. De pastoor vergezelt hen niet.

2) Kermis-Berlejan.

In het behandelde gewest hebben we een eigenaardig iets : de Berlejanfeesten op de tweede Paasdag te Balegem-Zuid.⁽²⁾ (Zie kaart op bladzijde 60 van deze jaargang.)

Romantisch van naam, zijn ze dat ook van oorsprong. Wanneer ze ontstaan zijn, kunnen we niet bepalen, maar toch heeft de bevolking der streek dit feest verscheidene eeuwen gevierd.

Een oude legende verhaalt het volgende : « Voor enkele eeuwen bezaten de arme lieden nog geen woonplaats. Zij woonden in een hutje, dat ze mochten gebruiken, mits ze dagelijks bij een der grondbezitters gingen werken. Doch ieder jaar, op tweede Paasdag, werd door deze heren een zekere gunst toegestaan aan één van hun beste en verdienstelijkste knechten. Deze gunst was namelijk : Wanneer bedoeld persoon in vier en twintig uren tijds een huis kon bouwen en dat daarin op die zelfde tijdspanne reeds de haard brandde, werd dit vers-opgetrokken huis beschouwd als zijn eigen woning. Eigenlijk moest men dit meer beschouwen als een soort stal, daar deze woning van planken gemaakt was.

Vandaar de naam Berlejan⁽³⁾ ; van berrel (= plank).

Gewoonlijk waren alle vrienden van de gelukkige man van de partij om een handje toe te steken. Was de woning op tijd en stond af, dan werd de nieuwe bewoner gehuldigd en dit ging gepaard met grote feestelijkheden, die tot op heden nog alle jaren herhaald worden.

Een ontzaglijke menigte stroomt, uit gans het gewest, 's namiddags op de tweede Paasdag naar « Berlejan ».

Een danstent, een paardjesmolen, loterij, droge vis- en frituurkramen staan langs de baan opgesteld. De ijskremverkopers en de Frisco-mannen ontbreken niet. De traditionele veloкоers is op het programma voorzien.

Er is veel verteer en volle bak tot laat in de avond op Berlejan.

Misschien kunnen wij hier nog aan toevoegen dat in het jaar 1948 de Berlejanfeesten luisterrijk gevierd werden. Alsdan werden deze op de Zaterdagavond met kanongebulder aangekondigd en de Maandagavond met een prachtig vuurwerk besloten.

(2) Balegem telt twee spoorstations : Balegem-Dorp en Balegem-Zuid.

(3) « Berlejan » was ook de naam van het klein houten huisje, welke zich nevens de « barrières » bevond in de tijd der diligences. Het was namelijk in de Berlejean, dat de tol betaald werd.

3) De Julius Caesarfeesten te Velzeke-Ruddershove in vergetelheid?

Wij moeten met spijt vaststellen dat stilaan de kennis van de legenden, en de gebruiken van een volk, dus hetgeen wat in een folkloristisch teken staat, achteruit gaat, in onze landelijke gemeenten. Feesten, die ter dier gelegenheid soms nog op touw worden gezet, kennen niet meer die grote bijval van vroegere jaren of worden heel eenvoudig verwaarloosd.

Zo moest o.a. in 1948 de viering plaats grijpen van de 75e verjaring van de Julius Caesarfeesten.

Wij oordelen het van belang even te blijven stilstaan bij voornoemde feestelijkheden welke merkbaar in vergetelheid schijnen te geraken.

Oorsprong en Geschiedenis.

Hoe zijn de Julius Caesarfeesten eigenlijk tot stand gekomen en wat was de aanleiding daartoe? Dat weten heel waarschijnlijk nog weinig mensen. Zelfs treffen we onder de dorpsmensen maar enkelen aan, die daarover iets afweten, omdat de eer en de oude Vlaamse zeden van hun vaders minder hoog worden gehouden. We worden misschien al te modern!

Om de oorsprong weer te vinden moeten we teruggaan tot de 2de helft der vorige eeuw. Het was rond die tijd, dat de aloude jaarmarkt te Velzeke nog bestond en rond 11 November viel, samen met « Kermis St. Maarten ». Toen ook bestond nog de vlasnijverheid met haar slijters, één der oudste nijverheden van deze gemeente.

In 1873 werd « het feest van Julius », voor de eerste maal gevierd. Ziehier bij welke gelegenheid : Zottegem had rond die tijd zijn bekend standbeeld van de Graaf van Egmont opgericht en, daar er tussen het Zottegems en het Velzeeks volk wel eens onenigheid en jaloersheid heerste, besloot men op Velzeke ook een standbeeld op te richten; wat bewijst dat onze grootouders voor niemand wilden onderdoen.

Waarom men nu juist Julius Caesar genomen heeft, zijn velen er met ons over eens, dat de reden waarschijnlijk ligt in het feit, dat geschiedkundigen uit de 19e eeuw beweerden, dat Velzeke eens een Romeinse versterkte plaats is geweest.⁽⁴⁾

(4) Zie van de 16e-eeuwse schrijver Marcus van Vaernewyck : De Historie van Belgis, de tweede vermeerderde uitgave. Z. j. (1829) Gent. Drukk. D. J. Vanderhaeghen. 2e deel blz. 21-22. Daarin wordt gezegd dat sommige schrijvers de mening zijn toegedaan dat BELGIS, in Julius Caesar's tijd de hoofdstad was van de eveneens Belgis genoemde landstreek en dat zij, die stad, zou gelegen geweest zijn « ter plaets daer nu het

Over die roemrijke keizer, die bijna 2000 jaar geleden leefde, werd dan veel verteld en hij werd hun grote held. Zijn heldendaden waren voor hen groter dan deze van de Graaf van Zottegem.

Twee Velzekenaars : Pieter Ponet, meester-kleermaker, en Eugene de Vrieze, meester-bakker, twee stoere, onbevoren mannen, trokken toen naar Gent bij een oude sterrenkijker Snoeck-Ducaju, die hen inlichtingen gaf over de gelaatstreken van Caesar. Zo brachten ze een ijzeren harnas mee, ontleend bij een antiquair. Het feest had plaats onder toeloop van een massa volk. Het feestcomité besloot toen deze feestelijkheid om de 25 jaar in te richten. Vele van onze mensen herinneren zich misschien nog dat op 3 Juni 1923 daarvan de 50e verjaring werd gevierd.

In een oud nummer van een weekblad, daterend van 6 Juni 1923 vonden wij een naklank over de feestelijkheden :

« ... Nog enige kanonschotten en weldra zag men de menigte aanstromen. Met fierheid mogen we zeggen dat nooit zoveel volk te Velzeke is gezien geweest. En toen, na een prachtig concert en een wonderschone turnoefening, het beroemd beeld van Caesar te midden van heilige stilte werd ontbloot, zag men door de menigte heen, talrijke oude, grijze, nog kloeke Belgen vooruitdringen. Zij hielden hun gretige, levendige oogjes gericht op het kleed, waaronder de antieke Romein verborgen zat... ». Tevens werd in dat artikel een uitnodiging aangeboden aan die « trouwe veteranen » voor het jaar 1948, op de 75e verjaring van het feest.⁽⁵⁾

En nu is 1948 voorbij? Vervolgen is onze hoop om de Caesarfeesten te Velzeke te kunnen bewonderen.

Waarom nemen de jongeren zelf niet het initiatief in handen?

VII. — VOLKSGEBRUIKEN.

1) Afroepen op de kerksteen.

In de gemeenten Balegem, Elene, Scheldewindeke en Velzeke-Ruddershove bestaat nog het gebruik, dat de « champetter », dit is

dorp Velsike staet ». (Hieraan ligt natuurlijk een vermeende klankgelijkenis tussen « Velsike » en « Belgique, » ten grondslag.)

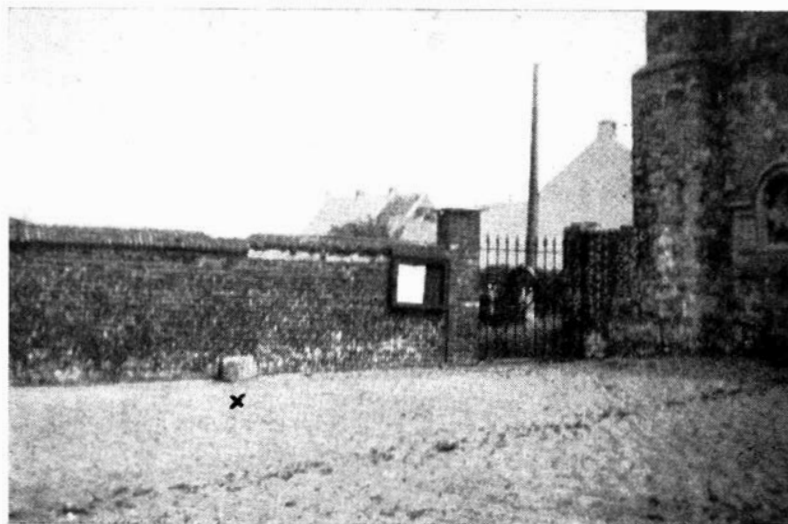
Verder was nien van opinie dat « die machtige en sterke stad » door onderaardse gangen — door « een onderaardsche voute » zegt de tekst — met één der zeven buitenkastelen van haar uiterste verdedigingsgordel verbonden was, namelijk met het zogenaamde Phanium Martii (= tempel van Mars), wat niets anders zou geweest zijn dan met de huidige stad Gent. (Nota van J. V.)

(5) Zie Oostvlaamsche Zanten, 15e Jaargang, n° 1-2, blz. 45-52 : « Het Ontstaan van de Julius Caesarfeesten te Velzeke-Ruddershove. » door J. en M. Janssens-Buyssse. Met daaraanluitend, op blz. 53-54, het verslag : « 1873 — 1898 — 1923 : Naklank van de 50e Verjaring der Juliusfeesten, gevierd op 3 Juni 1923. » getrokken uit « De Beiaard », Zottegem.

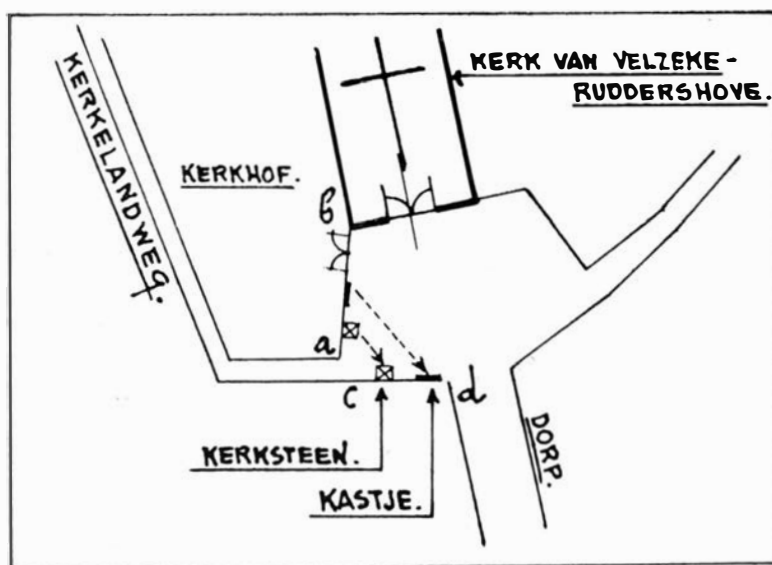
VELZEKE-RUDDERSHOVE. — De MEI op het dak.
Opgenomen op de Grote Steenweg Oudenaarde-Aalst.

(Zie bldz. 128).

VELZEKE-RUDDERSHOVE. — De Kerksteen aan de uitgang der kerk.

Tegen de kerkhofmuur bevinden zich de kerksteen (x) en een weinig verder, naast het kerkhofhekken, het uithangkastje. Toestand in 1951.

VELZEKE-RUDDERSHOVE. — De plaats van de kerssteen.
Gewijzigde toestand in 1953.

de veldwachter, 's Zondags, na één der missen op de « kerksteen » melding maakt van de gemeentelijke aankondigingen en van de bijzonderste feiten, welke in de komende week zullen plaats vinden.

De kerksteen bevindt zich steeds in de nabijheid van de uitgang der kerk; hij is min of meer hoog, is gewoonlijk in zand- of hardsteen en in grondplan is hij vierkantig of soms onregelmatig van vorm. Te Elene is de kerksteen zelfs een versierd oud kapiteel van een kolom.

De veldwachter plaatst zich, na één der missen, op de kerksteen en wordt aldus opgemerkt door de uit de kerk komende menigte. Hij leest o.a. af: de noodzakelijkheid om over te gaan tot de besproeiing tegen de coloradokever, het verplicht uitroeien der distels, de zitdagen van de ontvanger der belastingen, de verkoop van hout, het demi-dek houden, (zie hierna blz. 126) enz.

Te Balegem wordt er « afroepinge » gehouden, na de derde mis; te Elene, na de vroegmis; te Scheldewindeke, na de achturenmis; te Velzeke-Ruddershove, na de tweede mis.

Te Leeuwegem en te Oombergen bestaat het afroepen niet meer en worden de mededelingen enkel geschreven op het bord, dat aan 't gemeentehuis hangt.

Sedert ongeveer einde Juni (1952) is de kerksteen te Oosterzele, die rechtover de kerk aan de overkant van de straat stond, weggebroken. De grond is verkocht geworden als bouwgrond en, op de dag van ons bezoek, was men reeds aan 't bouwen. Te Oosterzele was de kerksteen samengesteld uit twee achter elkander geplaatste stenen en voorzien van een S-vormige gesmede ijzeren staaf. Laat ons hopen dat deze merkwaardige steen door de zorgen van het gemeente- of kerkbestuur op een andere plaats in de nabijheid der kerk zal teruggeplaatst worden.

Te Velzeke-Ruddershove stond de kerksteen in 1951 tegen de kerkhofmuur, links vóór de kerk gelegen (a-b op het plan). Enkele passen verder naast het kerkhofhekken, hing het uithangkastje, waarin de afgeroepen mededelingen nog eens werden uitgeplakt.

In 1953 echter werd die kerkhofmuur afgebroken, maar kerksteen en uithangkastje werden naar de zijgevel van het daar tegenoverliggend hoekhuis, (c-d op het plan), overgebracht. Naar verluidt maakt de veldwachter, juist zoals vóór de verplaatsing dàar gebruik van de kerksteen, die thans eenvoudig boven het plaveisel werd neergezet. Eens de kerkhofmuur hersteld, zouden steen en kastje, zegt men, terug er tegen worden aangebracht, net als vroeger.

Niettegenstaande er afroepinge gebeurt, worden, overal, waar

Gemeente **BALEGEM**
Grote Steenweg

Op Zondag / 7 Februari 1952

DEMI-DEK

met 499 mastellen

bij **Gilbert Van de Velde**
« Café Bertje »

Kaarting voor Saucissen

Draaiing voor

bijzonder schone prijzen

Terzeldertijd **Gratis-Dansgelegenheid**

Daar zal men kunnen kaarten met plezier
Maar er ook drinken van 't beste bier,
En om verdere genegenheid te bewijzen
Zal men laten verdraaien schone prijzen,
Want onder 't horen van 'n atreken fijn
Zal eenieder die Zondag bij BERTJE willen zijn!

De inrichter,
Bertje Van de Velde.

Editt. Paula Moreels, Elene.

BALEGEM. — Weergave van Uitnodigingskaart voor Demi-Dek,
Oorspronkelijk formaat 12 cm. × 17 cm.

het gebruik voortleeft, dezelfde mededelingen eveneens aangeplakt of geschreven op een bord. Dit bord hangt ofwel aan 't gemeentehuis, ofwel dichtbij de kerksteen.

Het afroepen is nog éne van de schone overleveringen, welke, wel is waar, hedendaags zoveel nut niet meer hebben dan in de tijd, toen men mensen aantrof, die noch lezen, noch schrijven konden.

2) Pintje-Dek of Demi-Dek.

In alle gemeenten van het behandelde gewest bestaat het gebruik van **Pintje-Dek** te houden. Tegenwoordig is deze benaming ook gemoderniseerd en spreekt men van **Demi-Dek**.

In de wintermaanden houden alle cafébazen, elk om de beurt, Demi-Dek en dit om eens een goede verkoop te hebben. De demi's worden die avond afgedoken met een mastel, welke er gratis bijgegeven wordt. Gewoonlijk zijn er 499 mastellen. De een meent dat de 500e mastel geproefd wordt door de cafébaas zelf om te zien of ze goed en mals is, de andere weet dat er maar 499 zijn om reden van de « fiskus » (belasting).

Gewoonlijk worden dan ook een prijskaarting voorzien voor saucissen en een verloting van schone prijzen : een bedsprei, een paar lakens, enz. Lotjes worden verkocht en een kleine jongen staat aan de « draaiinge ». In de café's, waar plaatsruimte genoeg is, houdt men terzelfdertijd voor het jonge volk een gratis-dansgelegenheid.

De inwoners worden verwittigd van de Demi-Dek door het rondragen in alle huizen van strooibriefjes of gedrukte kaarten (zie afbeelding hiernaast). Alhoewel de erop voorkomende vermeldingen niets aan duidelijkheid te wensen overlaten, wordt toch, voor alle zekerheid, het ook nog eens door de veldwachter op de kerksteen afgeroepen. Op die gemeenten, waar geen « afroepinge » meer plaats heeft, wordt de aankondiging van Demi-Dek geschreven bij de gemeentelijke mededelingen op het bord aan 't gemeentehuis of aan de kerk uitgehangen.

Dat er bij Demi-Dek nering is, hoeft niet gezegd!

3) Verkiezingen : « Verlokkingsdrank ».

Met uitzondering van Leeuwerghem, wordt in alle overige gemeenten van het gewest bij de « op komst » zijnde gemeenteverkiezingen door één of meer der tegencandidaten, welke zich voorstellen, bier ten beste gegeven. Eén of twee weken vóór de verkiezingen wordt er in een café, supporter van de candidaat, gratis bier geschonken, hetwelk « v e r l o k k i n g s d r a n k » genoemd wordt.

Gewoonlijk gaat de kandidaat vóór de verkiezingen eerst van huis tot huis zich voorstellen (alhoewel iedereen hem kent). Het gaat er om zijn voorzien programma en velerlei beloften aan de oren van de kiezer te knopen en ... er hem attent op te maken, dat er gratis bier geschonken wordt! Komt de kandidaat niet persoonlijk ten huize, hij zorgt er in alle geval voor dat « het rondgezegd wordt ».

Niet altijd echter maken alle profiteurs van de « verlokking-drink » het goede vakje op de kiesbrief zwart en ... dan « heeft de kandidaat zijn buize en hij mag ze slepen ».

Is de kandidaat gekozen, dan valt er nog eens te drinken, doch dan slechts met de beste vrienden.

Als merkwaardigheid willen wij er aan toevoegen dat er te Oosterzele sedert 1940 geen gemeenteverkiezingen meer plaats gehad hebben, door het ontbreken van een tegenpartij. Vroeger (dus vóór 1940) kwamen aldaar de kandidaten eveneens ten huize, juist zoals op de andere gemeenten.

4) De Mei op een nieuwgebouwd Huis.

In het behandelde gewest bestaat nog het gebruik van bij het voleindigen van de ruwbouw van een in aanbouw zijnde huis, boven op de nok of in de schouw de « Mei » te steken.

De eigenaar komt dan over 't algemeen ter plaats de bouw-werklieden tracteren, gewoonlijk met jenever.

Het valt wel meer dan eens voor, dat dan velen « de smaak » hebben en verder op eigen hand voor gans de dag de « mei gaan steken ». ⁽⁶⁾ Men zie de foto rechtover blz. 124.

5) De Nieuwe Gebuur inbranden.

Is de verhuis afgeladen en betreft dus de nieuwe bewoner zijn woonst, dan steken 's avonds de geburen vóór het huis een bundel stro in brand, dansen er rond en zingen :

« Viva onze nieuwe gebure »!

Te Balegem voegt men er aan toe :

« En zal hij welkom zijn? »

Waarop luide geantwoord wordt :

« Ja! »

(6) Te raadplegen : « Wat betekent de « Mei » op een nieuwgebouwd huis? » — Oostvlaamsche Zanten, 2e Jaargang, 1927. blz. 2.

Waarop de tweede vraag luidt :

« En zal er te drinken vallen? »

En niet minder overtuigd klinkt nog eens het antwoord :

« Ja! »

De nieuwe gebuur roept dan iedereen binnen en tracteert met jenever of met bier. Hij verheugt er zich over, dat hij welgekomen is en hij zal trachten, zegt hij, « om met eenieder op goede voet te leven ».

6) Thuis tracteren.

Wanneer de seizoenarbeiders, in de volksmond de « Fransmans », teruggekeerd zijn, brengen ze na enkele dagen, gewoonlijk ieder afzonderlijk, een huisbezoek aan hun beste vrienden of kennissen. Onder het vertellen hoort men gewoonlijk door de bezoekers : « Geef ons iets! » zeggen, waarop de huisvrouw de jeneverfles uithaalt en inschenkt. Is het bezoek afgelopen, dan betaalt de « Fransman » aan de caféprijs de gedronken borrels, zowel de zijne als deze gedronken door de huisgenoten. Het bedrag wordt zonder blozen door de huisvrouw aanvaard en bij het « teruggeven », dit is bij het afrekenen, tracteert ze tot slot toch zelf ook met een borrel.

7) Oogstgebruiken.

Enkel te Balegem en te Oombergen noteren wij nog oogstgebruiken, als wij het zo noemen mogen.

De oogstgebruiken bestaan hierin, dat de boerin bierpap maakt en pannekoeken bakt voor het werkvolk, als de « haan » (laatste kar met koren) binnen is.

8) Klokken luiden bij Onweer.

Enkel te Scheldewindeke bestaat hedendaags nog het gebruik van bij ieder onweder de kerkklok te luiden en namelijk de St.-Kristoffelklok.

De klokkenluider, welke tevens grafmaker is, doet telkenjare in de maand Augustus een omhaling bij iedere inwoner. Deze omhaling geschiedt zonder bus en de mensen geven naar beliefte.

M. BROECKHOVE.

Folklore uit Zele.

A. — 1 APRIL OF « VERZENNEKENS DAG ».

Zo gebeurde het in de jaren 1880-1890.

Het spreekwoord zegt : « Iemand van Pontius naar Pilatus zenden ». 't Is wel hetgeen werkelijk op 1 April met lichtgelovige mensen en zeker met kinderen gebeurde. Het moest soms al heel ver uitgevonden zijn, om iemand te kunnen beet nemen, niettemin liet menigeen er zich toch nog aan vangen.

Klein en groot trachtte, met « Verzennekensdag » een of andere, uit zijn buurt of naaste omgeving, met een flauwe, « bescheten » commissie, zoals men aldaar zegt, op te zenden.

Het ging om een « zakje vierkantrond », daarvoor kon men bij iedereen verzonden worden; bij iemand die « vooraan gestaan had, als de neuzen uitgedeeld waren », werden ze liefst om « vijf cens neuzenzaad » gestuurd; bij een kaalhoofdige, om « vijf cens » haarplantjes! Met nog veel andere zulke boodschappen werd men opgezonden. Dit alles, moest men bij die of die winkelier, gebuur of zelfs huisgenoot, al naar gelang de boodschap, gaan halen.

Degene nu, winkelier of iemand dergelijks, die zulk een boodschapper in huis kreeg, « viel seffens op zijn plat », en zegde dadelijk : « Ge zult dat bij die of die, moeten halen! » Dikwijls was het bij iemand, met wie hij of zij het soms niet best mée kon stellen. En zo werden de « dompelaars » dan terug « verzonden ».

Anderen zegden eenvoudig weg heel flegmatisch : « Ge zijt verzonden, man », of, « 't is verzennekensdag! » De verzondene, het slachtoffer, trok alsdan, al « drupneuzen », naar huis en werd aldaar, « op de hoop toe » nog eens ferm uitgelachen!

Er weze bijgevoegd dat dit gebruik nog altijd in zwang is. En daar komt nog bij, dat de grote liefhebbers ervan nu « met grof geschut » werken en nu evengoed de massa, zelfs langs de dagbladen en de radio om, durven verzenden!

Gent, Februari '53.

B. — VOLKSDEVOTIE.

1. — Oud gebedje ter ere van Sinte Machiel.

Dit oud gebedje « ter ere van de H. Engel Michaël, om u niet te overslapen! » heb ik van mijn moeder geleerd; Moeder zaliger werd geboren te Laarne in 1852.

Heilige Engel, Sinte Machiel,
Ik beveel U mijn lichaam en mijn ziel,
Wil mij wekken metter spoed,
Niet te vroeg of niet te laat,
Als de klok (z o v e e l) uren slaat.

April '53.

2. — **Gebed van Mietjen.**

Mietjen is 88 jaar, Feb. '53, en is woonachtig op den Berg te Zele.

Dit gebed heeft ze, zegt ze, geleerd van haar eigen grootmoeder, die 97 jaar oud geworden is. Het werd uit haar eigen mond opgetekend.

Zo luidt het :

«Dit gebed, gebonden op het graf van O. H. J. Christus in het jaar 1805, en gezonden aan de Paus en Keizer Karel als die dan ook ten strijde ging, alsook van den H. Machaël in Frankrijk. Die dit gebed dagelijks leest zal in geen water verdrinken of in geen vuur vergaan en zal drie dagen vóór zijn dood een teken van God hebben.

«Gekruiste Jesus van Nazareth, bid voor ons, in der eeuwigheid, Amen.»

Opgetekend, Oogst '51

E. F. C.

Boekbespreking.

CLAEYS (G.). — De Gemeente Oostkamp. Met een studie over de Sint-Pietersbandenkerk door A. Janssens de Bisthoven, 1953. Brugge, Desclée-De Brouwer, 207 blz. Geïllustreerd met bandtekening van L. Verbeeck, voorstellende het O. L. Vrouwbeeld uit de St.-Pietersbandenkerk, met 11 kaarten in de tekst, 5 foto's en 8 toponymische kaarten buitentekst getekend door H. Taveirne. (Te verkrijgen bij de schrijver, Notaris G. Clacys, Oostkamp, tegen de prijs van 75 fr).

Dit is een mooi uitgegeven en rijk geïllustreerde heemkundige monografie van Oostkamp, waarin naast enkele aardrijkskundige en zeer schaarse historische gegevens; vooral de geschiedenis der beide parochiale kerken behandeld wordt. Een hoofdstuk wordt ook gewijd aan de broederschappen, aan vroegere godsdienstige gebruiken en aan de legende van Onze-Lieve-Vrouw-ten-Put. Daarop volgt de zeer gedocumenteerde studie over de Sint-Pietersbandenkerk door A. Janssens de Bisthoven (blz. 53-89). Het langste hoofdstuk (blz. 90-164) is dat waarin negen wandelingen langs de wegen en straten van de gemeente beschreven worden, waarbij we kennis maken met de gebouwen, hoeven, waterlopen en andere merkwaardig-

heden ervan. Ieder « wandeling » is voorzien van een wandelkaartje. Dit deel is dus meer bedoeld als gids en bevat veel oude benamingen, die we alfabetisch geklasseerd terugvinden in een lijst op het einde van het werk, met telkens verwijzing naar de toponymische kaarten of naar de blz., waarop ze vermeld staan. Het hoofdstuk gewijd aan de folklore bevat slechts de historische sagen van het Beverhoutsveld, van Jan van Oostkamp of de gerechtigheid van Boudewijn Hapken (3 versies) en de legende van het Schaeck, verder de lijst der kermissen en een beknopte geschiedenis van de muziekmaatschappij « Eendracht van Oostkamp » gesticht in 1843. De spotnaam « Oostkampse vechters » staat niet vermeld in J. Cornelissen, Nederlandse Volkshumor.

We zouden graag meer vernomen hebben over het volksgeloof en de volksgebruiken, vooral in verband met de landbouw, in deze bij uitstek plattelandse gemeente. Enkele gegevens over personen en familiën, inz. over de heren der heerlijkheid Oostkamp, de zoëven vermelde lijst van toponiemen, een lijst van persoonsnamen, een algemene index en de inhoudstafel sluiten deze monografie, waarin een geschiedkundig overzicht van het economisch en sociaal leven, zoals in zoveel dergelijke heemkundige werken, spijtig genoeg, ontbreekt.

F. V. ES.

THEYS (Constant). — *Geschiedenis van Kapelle-op-den-Bos. Met een voorbericht en een toponymische studie door Dr J. Lindemans, lid der Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Uitgave van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant. Brussel, 1953, 271 blz. Met 21 illustraties en een kaart buitentekst.*

In « Oostvl. Zanten », XXIV (1949), blz. 96, in een recensie over de « Geschiedenis van Dworp » (1948) door dezelfde schrijver, wezen wij op de voortreffelijkheid van deze laatste historische monografie en besloten aldus : « Met één woord een wetenschappelijke studie, die ver het diletantenwerk, dat zoveel dorpsmonografieën ons bieden, overtreft en als een model op het gebied der dorpshistoriografie mag gelden ».

Dit besluit geldt ook voor de « Geschiedenis van Kapelle-op-den-Bos, door dhr. C. Theys gepubliceerd op verzoek van het bestuur van deze gemeente, dat voor dit initiatief alle lof verdient. Ze is opgesteld volgens hetzelfde rationele plan : opgave der bronnen, een geografische schets, de plaatsnamen. (Dit hoofdstuk bevat 340 toponiemen en is van de hand van de geleerde toponymist Dr Jan Lindemans), de oudste menselijke nederzettingen, de kerkelijke geschiedenis, de feodale instellingen, het gemeentebestuur en de openbare diensten onder het nieuw regime, de economische toestand, het culturele leven, de algemene sociale toestanden (zeer interessant voor de folklorist), de demografische toestanden met een biografie der bekende Kapellenaars, de oorlogen en politieke gebeurtenissen, om te eindigen met de onmisbare registers van plaats- en persoonsnamen en de lijst der illustraties.

Schrijver, die een specialist van « la petite histoire » en een onvermoeibare archivensuffelaar is, haalt een aantal feiten aan, die misschien weinig betekenis op zichzelf hebben, maar die op voortreffelijke wijze het volksleven in vroegere tijden belichten en zoals Dr J. Lindemans het op het einde van zijn voorbericht zegt : « het eeuwig menselijke in de geschiedenis laten aanvoelen ».

Dit werk is een grote aanwinst voor de Brabantse dorpshistoriografie.

F. V. ES.